

KUR'AN KAYNAKLI KERAMET MOTİFLERİ¹

Nurdan KILINÇ İNEVİ²

Özet

Anadolu veliler diyarıdır. Yurdumuzun her bucağında türbeler mevcuttur ve veli kültü Anadolu'da köklü bir inanç haline gelmiştir. Topraklarımızın hemen hemen her köşesinde türbeler oluşmuştur. Yaşarken gösterdiği kerametlere inanılan kişilere yapılan bu türbeler, orada yatan şahsın etrafında anlatılan menkibelerle oldukça ünlenmiştir. Bu velilere, halk tarafından hem yaşarken, hem de öldükten sonra büyük saygı duyulmuştur. Onlara duyulan bu saygının kaynağı, göstermiş oldukları kerametlerdir. Kerametlerin halk tarafından bu kadar kabul görmesinin en büyük sebebi, toplumun, peygamberlere ve onların gerçekleştirdiği mucizelere sorgusuzca gönülden bağlı olmalarıdır. Çalışmamızda, Ahmet Yaşar Ocak'ın keramet motifi tasnifini esas alarak Kur'an'da geçen olağanüstülüklerle benzerlik gösteren keramet motiflerini inceledik.

Anahtar Kelimeler: Veli, Keramet, Mucize, Peygamber, Menkibe.

THE QURANIC MIRACLE MOTIFS

Abstract

Anatolia is a land of patrons and saints. There are shrines all across in Turkey, and the cult of saints has become a deep-rooted faith in Anatolia. Tombs were formed in almost every corner of our land and these shrines, dedicated to people whom are believed to work miracles when they were alive, have become very famous. People hold them in high esteem due to their manifestation of working of miracles. The principal reason for the acceptance of miracles by the common people is that these miracles are connected to prophets and the miracles they performed in which believers unquestioningly acquiesce. In our study, based on the classification of the miracle motifs of Ahmet Yaşar Ocak, we examined that show extraordinary similarities to the canonical ones, miraculous deeds mentioned in the Qur'an.

Keywords: Saints, Miracle, Wonder, Prophets, Religious Myth.

1. "Keramet Motifi Üzerine Bir Araştırma" adlı yayımlanmamış doktora tezinden üretilmiştir.

2. Öğr. Gör., Akdeniz Üniversitesi, Türk Dili Bölüm Başkanlığı, nurdankilinc@akdeniz.edu.tr,
ORCID ID: 0000-0003-0658-6148

Giriş

İnsanoğlu var olduğu andan itibaren olağanüstü olaylara daima ilgi duymuştur. Bazıları bu harikalara sebep sonuç aramadan koşulsuz inanmayı tercih ederken; bazıları ise bu sıra dışı hadiseleri akıl dışı bulmuştur. Ancak şu gerçektir ki, hemen hemen her toplumun inanç sisteminde olağanüstülükler vardır ve ilgi çekicidir. İnançlardaki bu olağanüstülükler zamanla toplumların anlatımlarına ve edebiyatlarına yansımıştır. (Mit, masal, efsane, vb.) Bizim kültürümüzde de İslamiyet öncesinde ve sonrasında birtakım olağanüstülükler görülür. İslamiyet öncesinde özellikle şamanlarda görülen ateşe hükmetmek, hastaları iyileştirmek, tabiat kuvvetlerine hükmetmek, gelecekte haber vermek, kemiklerden diriltme, vb. olağanüstü güçler İslamiyet'ten sonra velilerde görülmüştür. Özellikle, İslamiyet'in kabulünden sonra mucize ve keramet kavramlarına merak artmış ve insanlar bu kavramları anlamaya çalışmışlardır.

Keramet sözlükte, velilerin lüzumu anında gösterdikleri fevkalade hal (Devellioğlu, 2002, s. 508), kerâmet kerem lütuf, ihsan, ikram, hürmet ve Evliyâullahtan sadır olan harikulade hal (Sami, 1998, s. 1154), velilerin gerçekleştirdiğine inanılan olağanüstü olay ve davranış, bunu sağlayan güç (AB³, 1988, s. 202), Allah'ın bir kimseye cömertliğini, lütfünü, himayesini, yardımını göndermesi şeklinde tanımlanır.

Keramet, Allah'a yakın peygamberlik iddiası olmayan kişilerde gerçekleşen olağanüstü hallerdir. Keramet, velinin isteğine bağlı olarak gerçekleşmez, tamamen Allah'ın izni doğrultusunda O'nun lütfuyla gerçekleşir. Allah'ın, kendisine ulaşabilme yolunda başarı göstermiş olan, dünyevi zevkleri geride bırakan kişilere bahsettiği bir güçtür. Veliler, kerameti veliliklerinin ispatı gereken durumlarda gösterirler. Her velinin keramet sahibi olması şart değildir; ancak çoğunda gerçekleşir. Onlar için asıl keramet, dünyadaki nefislerinden sıyrılıp Allah'la yok olabilmektir. Bu nedenle zorunda olmadıkça keramet göstermek istemezler. Çünkü genelde onlar için kerametın gizliliği esastır.

Peygamberlerin gerçekleştirdiği olağanüstü durumlar mucize, aynı durumları veliler gerçekleştirdiğinde ise keramet olarak adlandırılmıştır. Bazıları kerametlere sorgusuz inanırken, bazıları da reddetmiştir. Kerametın gerçekliğine inananlar için, Allah'ın, nefislerinden tamamen sıyrılıp, O'nun gösterdiği yoldan ilerleyen, emir ve yasaklarına sıkı sıkıya uyan, sadece kendisine kulluk etmeye çalışan kişilere bazı olağanüstülükleri bahsetmiş olabileceği düşüncesi hâkimdir. Veliler peygamberlerden sonra Allah'a en yakın kullardır. Kerametın gerçekliğini savunanlar, bu gerçeklikleri Kur'an'a dayandırmaktadırlar ve Kur'an'da keramet kavramının varlığını iddia etmektedirler. Menkıbelerde yer alan kerametler mucizelerde gerçekleşenlerle aynıdır. Bu yüzden kerametlerin gerçekliğine inananlar onları Kur'an'a dayandırır. Denizi ya da ırmağı yarıp karşıya geçme, ölüleri diriltme, hastalara şifa verme, ateşte yanmama, hayvanlara hükmetme, mevsim dışı meyve oldurma, tabiat kuvvetlerini istediği gibi yönetme gibi birtakım keramet motifleri Kur'an kaynaklıdır. Keramete inananlara göre keramet kavramı Kur'an'da şu surelerde geçmektedir:

Hz. Meryem'in meleklerle konuşması, bir yere gitmemesine rağmen mevsimi olmayan

meyveler bulması (Ali-imran).

Kur'an'daki Ashab-ı Kehf hadisesi, yedi uyurlar olarak bilinen kişilerin yemeden içmeden uzun süre uyumaları (Kehf Suresi).

Hızır ile Musa arasında geçen hadise (Kehf Suresi).

Süleyman'ın vezirinin bir anda Belkıs'ın tahtını getirmesi (Neml).

Keramet, önceleri peygamber mucizeleri ile daha sonra ise Müslüman olmayan kişiler tarafından gerçekleştirilen olağanüstülüklerle karıştırılmıştır. Çünkü bu olağanüstü olaylar ciddi benzerlikler teşkil etmektedir. Fakat en ayırt edici fark mucizelerin peygamberler tarafından; kerametlerin ise veliler tarafından gerçekleştirilmesidir. Keramet ve mucize şekil yapısı ve gerçekleşen olağanüstülükler bakımından benzerlik gösterir. İkisi de Allah'ın izni ile O'nun iradesi doğrultusunda kullarına ikramdır. Mucize peygamberlerde, keramet ise velî kullarda zuhur eder. Peygamberler peygamberliklerini ispat için mucize gösterirler; veliler de kerameti, zorunda kaldıkları durumlarda ve genellikle ispat amacı gütmeyen gösterirler.

Ethem Cebecioğlu Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü adlı eserinde velînin özelliklerini şu şekilde sıralamıştır:

1. Veliler masum değildir, mahfuzdur. Masum günah işlemez, mahfuz işler; ancak günaha ısrar etmez.
2. Velilerde son nefeste imanla vefat etme garantisi yoktur.
3. Veliden ihtiyaç duyulduğunda keramet zuhur eder. Durup dururken keramet göstermek velilikte söz konusu değildir.
4. Bir velî, bin yıl ömrü olsa, bu süre içinde manevi kemalatta yükselse, bir peygamberin topuğuna bile varamaz (Cebecioğlu, 2014, s. 524).

Veliler, Peygamberlerden sonra Allah'a en yakın insanlardır. Hz. Peygamber: "Allah'ın kulları arasında öyleleri vardır ki, nebî ve şehitler onlara gıpta ederler." diye buyurmuştur. Velî kavramı, Kur'an'da, "Bilesiniz ki Allah dostlarına asla korku yoktur; onlar üzüntü de çekmeyecekler. Onlar ki, iman etmişler ve takvâya ermişlerdir, işte onlara hem bu dünya hayatında hem de âhirette müjdeler olsun! Allah'ın sözlerinde değişme olmaz; (öyleyse) en büyük kazanç budur." (Yunus 10/62-64), "Allah müminlerin velisi dostudur." (Al-i imrân / 68; Bakara /227), "Onları başlarına buyruk hale getirerek hak yoldan uzaklaşmalarına dalâleti, bozuk düzeni, helâki tercihlerine imkân sağlayacağım. Mutlaka onları boş kuruntulara sevk edeceğim, kesinlikle onları idare edeceğim, sağmal hayvanların kulaklarını yaracaklar, putlar için bel yapacaklar. Şüphesiz onlara emredeceğim de, Allah'ın koyduğu dini, düzeni, yaratılışa uygun özellikleri, kanunları, safiyeti, masumiyeti, yapılan taahhüdü, kurulan düzeni bozarak değiştirecekler." dedi. Kim Allah'ı bırakarak kulu durumundaki şeytani, şeytan tıynetli ahlâksız azgınları, şeytanî güçleri dost, velî, koruyucu edinir, hâkimiyetine girerse, apaçık bir zarara, ziyana uğramış olur." (Nisa/ 119), "Allah'ın velileri gerçek takvâ sahipleridir." (Enfâl/ 34) şeklinde ifade edilir.

Tasavvufun yayılmaya başladığı 9.yüzyılda çeşitli tarikatlar oluşmaya başlamıştır. Bu tarikatlarda bulunan müritler, gönülden bağlandıkları veliler etrafında oluşan ve dilden dile anlatılan olağanüstü halleri, biraz daha süsleyerek yazıya geçirmişler ve böylelikle menkıbeleri oluşturmuşlardır. Kerametler, genel olarak toplumumuzda çabuk kabul görmüştür. Bunun en büyük sebebi de peygamber mucizelerine gönülden bağlı olmalarıdır. Kerametler, dilden dile halk tarafından biraz da abartılarak günümüze kadar gelmiştir. Bugün dahi velilere ve onların türbelerine olan saygı devam etmektedir. Çünkü onların kerametlerinin öldükten sonra da devam edeceğine inanılır. Toplumumuz için oldukça önem arz eden ve saygı uyandıran bu veliler, gücünü gerçekleştirdikleri kerametlerden alır. Daha önce de belirttiğimiz gibi, halkın bu kerametlere bu kadar kolay bağlanmasının en büyük nedeni Kur'an'da yer alan peygamber mucizelerine benzemesidir. Ahmet Yaşar Ocak'ın keramet tasnifini esas alarak, Kur'an kaynaklı keramet motiflerini örneklendirdik.

Mucize Kaynaklı Keramet Motifleri Örnekleri

Doğum Sırasında ve Sonrasında Fevkalâde Hallerin Zuhuru

Velinin kendi vücudunda cereyan eden keramet motifleri arasında yer alan bu motifte, ilk akla gelen babasız dünyaya gelen Hz. İsa'dır. İsa Peygamber babasız dünyaya gelmiştir. Yahudiler buna inanmamış ve Hz. Meryem'e çeşitli iftiralar atmışlar. Oysa Hz. İsa doğduğu andan itibaren konuşabilmesi gibi çeşitli mucizeler gösterir. Kuran-ı Kerim'de, Meryem suresinin 16-30. ayetleri bu konuya ayrılmıştır. Onun mucizevi doğuşu Kur'an'da şu şekildedir:

İrzini korumuş olan kadını da (Meryem'i de) hatırla. Ona ruhumuzdan üfle miştik. Kendisini de, oğlunu da âlemlere (kudretimizi gösteren) birer delil yapmıştık (Enbiyâ / 91).

Müjde! Allah sana tarafından bir evlat verecek, ismi de Mesih İsa b. Meryem'dir (Al-i İmran 3/45). Benim nasıl çocuğum olacak ki! Bana herhangi bir insan (nikâhına alıp da) dokunmadı (Al-i İmran 3/47). haşa ben, gayri meşru bir yola ve hâle de düşmedim (Al-i İmran 3/20).

Allah şöyle buyuruyor: Meryem gizlenmek için, onlarla kendi arasına bir perde çekmişti. Biz, ona Cebrail'i göndermiştik de ona tam bir insan şeklinde görünmüştü. Meryem, "Senden Rahman'a sığınırım. Eğer Allah'tan çekinen biri isen (Bana kötülük etme) dedi. Melek Cebrail, "Ben ancak Rab'bin elçisiyim. Sana tertemiz bir çocuk başlamak için gönderildim, dedi. "Bana hiçbir insan dokunmadığı ve iffetsiz bir kadın olmadığım halde, benim nasıl bir çocuğum olabilir? " dedi. Cebrail, "Evet", öyle. Rab'bin diyor ki: O iş Benim için çok kolaydır. Onu (İsa'yı) insanlara bir mucize, katımızdan bir rahmet kılmak için böyle takdir ettik. Bu zaten (ezelde) hükme bağlanmış bir iştir." dedi. Böylece Meryem çocuğa gebe kaldı ve onunla uzak bir yere çekildi (Meryem 19/17, 22).

Bazı halk anlatımlarında özellikle de destanlarda kahramanlar mucizevi bir şekilde

dünyaya gelmektedir. Genelde kahramanın doğacağı öncesinde anne ve babasına müjdelendir ve dünyaya geldiğinde nur saçar. Doğumdaki bu olağanüstülükler doğumdan sonra da görülmektedir. Çocuk doğar doğmaz konuşur, yemek ister ya da hayvanlar tarafından büyütülür.

Kadıncık'ın bir âdeti vardır: Şeyhin abdest aldığı veya ellerini yıkadığı suyu dökmeye kıyamayıp içer. Bir keresinde abdest alırken Hacı Bektaş'ın burnu kanamıştır. Kadıncık bu suyu da içmiştir. Durum anlaşılınca Hacı Bektaş "senden iki oğlumuz gelecek" demiş ve gerçekten Kadıncık hamile kalmıştır. Bir müddet sonra üç oğlan çocuğu doğmuş, biri ölmüş, ikisi yaşamıştır (Ocak, 2017, s. 270).

Güzel Hoca diye anılan bir imam, padişahın kızına âşık olur. Padişahın kızıyla evlenebilmesi için istediği on çuval altını, çuvallara doldurduğu toprakları kerametiyle altın haline getirerek temin edince, padişah evlenmelerine razı olur. Fakat kızının fakir bir imamla evlenmesini hazmedemez ve beddua eder:

"Sen benim kızımı zorla aldın. Bana evlat acısı çektirdin. Allah sana da evlat vermesin!"

Allah'ın takdiri midir, padişahın bedduasından mıdır, Güzel Hoca ile padişahın kızının uzun süre çocukları olmaz. Birlikte hacca giderlerken hamile olduğu anlaşılır. Hacdan dönerken kadın hastalanır ve ölür. Güzel Hoca büyük bir üzüntü içinde karısını bugünkü yattığı yere defneder.

Aylar sonra yoldan gelip geçenler kabirden çocuk sesi geldiğini duyarlar. Güzel Hoca karısının kabrini açınca, daha sıcaklığı bile kaybolmamış taptaze duran cesedin üstünde, annesinin memesini emmekte olan bir erkek çocukla karşılaşır (Özçelik, 1995, s. 233).

Hz. İsa'nın Bir başka mucizesi de bebekken konuşmasıdır. Bu mucize Kur'an'da şu şekilde geçer:

Bebek şöyle konuştu: "Şüphesiz ben Allah'ın kuluyum. Bana kitabı (İncil'i) verdi ve beni bir peygamber yaptı." (Meryem / 30).

Kaygulu Halil daha doğuşu üzerinden bir çeyrek dakika geçmez ki "anne" diye feryat eder (Turyan, 1982, s. 104).

Ateşte Yanmama

Tarih boyunca Türklerde ateşin önemi büyüktür. Yakutlarda od ata olarak bilinen ateş ilahesi, insanlara dirlik ve düzenlik verir. Türk düşüncesinde ateşi kirletmek, içine çöp atmak, sivri metal aletler koymak, ocağın üzerinden geçmek, külleri ayakla çiğnemek veya karıştırmak kesinlikle yasaktır (Peker, 2015, s. 219-220).

Altay Türklerinde ateşi su ile söndürmek, ateşe tükürmek, ateşle oynamak kesinlikle yasaktır. Asya Türklerinin çoğu ateşe bakarak fal açarlar... Türklerin itikadına göre ateş her şeyi temizler, kötü ruhları kovar. 6. yüzyılda Kök Türklerle gelen Bizans elçilerinin,

kötü düşüncelerden arındırılmaları için ateşten atlatıldıkları Bizans kaynaklarında kayıtlıdır. Moğollarda da bu adet görülür. Hatta Müslüman Türklerde de bu gelenek halâ yaşamaktadır (İnan, 2006, s. 66-68).

Ateş, insanoglununun yaşamın idame ettirebilmesi için temel ihtiyaçlarının başında gelir. Türklerde de ateşin yaradılışı ile ilgili yıllardır anlatılagelen farklı anlatılar vardır. Et yemeye başlayınca, üşüyünce, sürtünme sonucunda çıktığını fark ederek ateşi bulur. Ayrıca, Türk inançlarında, Hıdırellez'de yanan ateşin üzerinden atlamanın ayrı bir önemi de vardır. Bu motifi ele alırken akla ilk gelen Hz. İbrahim'in ateşe atılma hadisesidir. Bu hadise, Kur'an'da şu şekilde ifade edilir:

Onlar [kavmi]: “Eğer yapanlarsanız, şunu tahrik edin [yandırın] ve tanrılarınıza yardım edin.” dediler.

Biz: “Ey ateş! İbrahim'e karşı soğuk ve güvenli ol” dedik. Ve ona bir düzen kurmak istediler de Biz kendilerini daha fazla hüsrana uğramışlar kıldık (Enbiya/68- 70).

Onlar: “Şunun için bir duvar yapın da bunu cahimin [çılğınca yanan ateşin] içine atın!” dediler. Onlar, ona [İbrahim'e] tuzak kurmak istediler de Biz onları aşağılıklar kılıverdik. (Saffat/97,98) Sonra onun [İbrahim'in] toplumunun cevabı, yalnızca: “Onu öldürün veya tahrik edin [yandırın]” demeleri oldu. Sonra da Allah onu ateşten kurtardı. Şüphesiz bunda, iman edecek bir toplum için ibretler vardır (Ankebut/24).

Kişinin kendi vücudunda cereyan eden keramet motifleri arasında yer alan ateşte yanmama motifinde, esas olan velinin ateşten hiçbir suretle etkilenmemesidir. Bu başlık altında karşılaştığımız örneklerde genellikle kendisine inanmayanlar tarafından velilik derecesinin ispatlaması istenir. Bunun üzerine velî ateşten etkilenmediğini göstermek için fırına girerler ya da elini harlı ateşe sokar; ancak ateş hiçbir suretle veliye tesir etmez, ateşin velî şahsa öldürücü ya da tahrip edici hiçbir tesiri bulunmaz. İslamiyet öncesindeki kamların bazı olağanüstü vasıfları, İslamiyet sonrasında velilerin gösterdiği olağanüstülüklerle benzerlik gösterir. Bunlardan bir tanesi de ateşin tesir etmemesidir.

Hacı Bektaş, halifesi Can Baba'yı, Tatar kavmini Müslüman etmek üzere Erzincan'a gönderir. Tatar Hanı Gülü Han dinlerini değiştirebileceklerini, ancak kendilerinin ikna olabilmesi için, imtihan edilmesini şart koşarlar. Onu, önce üç gün üç gece, kazanda kaynatırlar. Can Baba'ya hiçbir şey olmaz. Ancak sözlerinde durmayıp onun ikinci kez imtihan için ateşe girmesini isterler. Şayet bunu da başarırca Müslüman olacaklarını söyler. Keşişlerden birisinin de kendisiyle beraber ateşe girmesini ister. Aradan üç gün geçtikten sonra Gülü Han ve beraberindekiler ateşin başına gelirler ve görürler ki Can Baba yalnız başına ateşin içinde oturmaktadır. Can Baba dışarı çıkar, keşişin parmaklarını avucunda dışarı bırakır. 'Bize el verdi, gönül vermedi, gönül verseydi yanmazdı' der (Aday, 2013-a, s. 270).

Bir gün Dârânî konuşurken Ahmed b. Ebü'l-Havâri ona:

-Fırın kızmıştır, neyin pişirilmesini emredersiniz, dedi. Ama Ebü Süleyman Dârânî ona cevap vermedi. Ahmed b. Ebü'l Havâri bu sorusunu üç defa tekrarlayınca, Ebü

Süleyman:

-Git, içine otur, dedi. Bir müddet sonra söylediği sözü hatırlayınca Dârânî:

-Hemen gidip Ahmed b. Ebü'l Havârî'yi arayınız, dedi. Aradılar ama bulamadılar. Dârânî:

-Fırına bakınız, çünkü o hiçbir hususta bana muhalefet etmeyeceğine söz vermişti, dedi. Fırına baktıklarında içeride oturmakta olduğunu gördüler. Bir kılı bile yanmamıştı (Attâr, 2015, s. 436).

Hız. Musa'nın koynundan çıkardığı eli bembeyaz ışık saçar. Bu mucize Kur'an'da şu şekilde geçer:

Allah, şöyle dedi: "Tut onu. Korkma! Biz, onu yine eski durumuna döndüreceğiz." "Sana büyük mucizelerimizden birini daha göstermemiz için elini koynuna sok ki bir başka mucize olarak, (alaca hastalığı gibi) bir hastalık sebebiyle olmaksızın bembeyaz bir hâlde çıksın (Taha /21-22-23).

Elini koynuna sok da kusursuz bembeyaz çıksın. Dokuz mucize ile Firavun ve kavmine (git). Çünkü onlar artık yoldan çıkmış bir kavim olmuşlardır (Neml/12).

"... Elini de çekip çıkardı, bir de (ne görsün) o, bakanlar için 'parlayıp aydınlanıvermiş.'" (Şuara / 33)

Veliler de, kendi vücutlarında zuhur eden ışık saçma hadiseleri görülür.

Derler ki:

"Hallâc-ı Mansûr bir zaman, geceleyin, Kırbalı yetmiş müridiyle Beytül-Mukaddes

(Kudüs) 'e gelmişti. Bir ara kandiller söndü. "Bu kandiller ne zaman yanar? diye sordu.

-Seher vakti, diye cevapladılar.

-Seher vakti hayli uzaktır, deyip şahadet parmağıyla bir işaret yaparak "Allah" dedi.

Derhal parmağından bir nur çıkıttı ve kandiller onunla tutuştu. Sonra o nur tekrar parmağına geldi (Bursalı, 2010, s. 297).

Tabiat Kuvvetlerini ve Olaylarını İstedığı Gibi Yönetme

Eski Türk kavimlerinde tabiat kuvvetleri üzerinde hâkimiyet kurabilme telakkisi mevcuttur. Yaygın inanca göre Türk Tanrısı Türklere cada, ya da denilen sihirli bir taş vermiştir. Şaman, bununla yağmur, kar, dolu yağdırır hatta fırtına çıkarabilirdi (İnan, 2006, s. 160). Şamanlar da Tabiat kuvvetlerine istedikleri gibi hükmedebiliyorlardı.

Tabiat kuvvetlerine hâkim olmak Eski Türklerde tabiat kuvvetleri üzerinde hâkimiyet kurabilme düşüncesi, İslamiyet'in kabulünden çok eskidir. Hunlar'ın semavi menşeli olduğundan kar, dolu yağdırabilme ve fırtına çıkarabilme kudretine sahipti. Hunlar düşmanlarını fırtına, yağmur, dolu vs. çıkararak savaşta perişan ediyorlardı (Ocak, 2017, s. 162-163). Tabiat kuvvetlerine hükmetmeyle ilgili Kur'an'da geçen peygamber mucizeleri şu şekildedir:

Süleyman için de sabah gidişi bir ay, akşam dönüşü bir ay olan rüzgârı görevlendirdik. Onun için erimiş katran/bakır kaynağını sel gibi akıttık. Cinlerden öylesi vardı ki, Rabbinin izniyle onun önünde iş yapardı. Onlardan hangisi buyruğumuzdan yan çizse, alevli ateş azabını kendisine tattırdık (Sebe/12).

“Süleymân'ın emrine de kasırga (gibi esen) rüzgârı verdik; onun emriyle içinde bereketler yarattığımız yere doğru eserdi. Biz her şeyi biliriz.” (el-Enbiyâ, 81).

“Kıyâmet yaklaştı ve ay yarıldı. Kâfirler bir mucize görünce yüz çevirirler ve: ‘Bu devam ede gelen bir büyüdür.’ derler.”(Kamer, 54/1-2).

Velînin sahip olduğu kerametlerden biri de tabiat kuvvetlerine hâkim olmaktır. İsteddiği zaman yağmur, dolu, kar, fırtına gerçekleştirir ve durdurabilir. Velî bu kerameti, kuraklık sonucunda kendisine başvuran köylülerin isteğini geri çevirmemek için, yollarda susuz kalanların hararetini dindirmek için gerçekleştirir. Ayrıca, kudretine inanmayanlara gücünü ispatlamak için havada bulut olmadığı hâlede yağmur yağdırır.

Bir gün, Seyitgazi tekkesi şeyhi Kara İbrahim, Hacım Sultan'ı ateşle imtihan edip gerçek velî olup olmadığını anlamak istemiş, bunu fark eden Hacım Sultan, havada tek bulut olmadığı halde bir dua ile ani bir fırtına çıkarmış, yağmur ve dolu yağdırarak etrafı tufana boğmuştu (Ocak, 2017, s. 162).

Abdurrahman Bin Muhammed es Sekkâf hazretleri bir talebesi ile Hüd aleyhiselâmın kabrini ziyarete gitmişti. Dönerken “İnşallah akşam namazında Rabî beldesinde oluruz.” buyurdu. Oysa güneş batmak üzereydi. Fakat güneş olduğu yerde kaldı ve batmadı. Ancak beldeye gelince battı (EA⁴, 192: 1, s. 219).

Bedeni Ölmeden Dünyadaki Varlığını Ortadan Çekme

Bu motifte akla ilk gelen hadise, Hz. İsa'nın Allah katına çekilmesidir. Bu hadise şu şekilde ifade edilir:

Hani Allah, İsa'ya demişti ki: “Ey İsa, doğrusu seni Ben vefat ettireceğim (müteveffiyke), seni Kendime yükselteceğim (rafiuke), seni inâar edenlerden temizleyeceğim ve sana uyanları kıyamete kadar inkara sapanların üstüne geçireceğim. Sonra dönüşünüz yalnızca Bana'dır, hakkında anlaşmazlığa düştüğünüz şeyde aranızda ben hükmedeceğim.” (Al-İmran/ 55).

Ve: “Biz, Allah'ın Resulü Meryem oğlu Mesih İsa'yı gerçekten öldürdük” demeleri nedeniyle de (onlara böyle bir ceza verdik.) Oysa onu öldürmediler ve onu asmadılar. Ama onlara (onun) benzeri gösterildi. Gerçekten onun hakkında anlaşmazlığa düşenler, kesin bir şüphe içindedirler. Onların bir zanna uymaktan başka buna ilişkin hiçbir bilgileri yoktur. Onu kesin olarak öldürmediler. Hayır; Allah onu kendine yükseltti. Allah üstün ve güçlüdür, hüküm ve hikmet sahibidir (Nisa / 157-158).

Velinin kendi vücudunda cereyan eden keramet motifleri arasında yer alan bu motifte, çoğunlukla, yardıma ihtiyacı olanlara yardım eden veli şahıslar işleri bittikten sonra birden gözden kaybolurlar. Aynı şekilde keramet gösteren velinin sırrının açığa çıkması sonucunda, veli şahıs gözden kaybolur. Sırrının açığa çıkması olayı halk anlatımlarında oldukça fazla karşımıza çıkar. Gösterdiği keramet başkaları tarafından anlaşılınca kişi birden gözden kaybolur. Ayrıca zor durumda kalan kişinin, bulunduğu zorluktan kurtulabilmek için Allah'a yapmış olduğu dua üzerine birden yok olabilir. Efsanelerde ise genellikle zor durumda kalan kişinin içinde bulunduğu zor durumdan kurtulabilmek için ettiği dua; ya da yapılan bedduanın kabul görmesi sonucunda gözden kaybolduğu görülür.

Hallâc-ı Mansûr'u hapse koydukları ilk gece geldiler, baktılar ama kendisini zindanda bulamadılar. Zindanın her köşesini araştırdılar, kimseyi göremediler. İkinci gece ise ne onu ne zindanı görebildiler. Üçüncü gece onu da zindanı da yerinde gördüler ve sordular:

-İlk gece neredeydin?

-İlk gece (ilahi) huzurda bulunuyordum. Onun için burada bulunamadım.

-İkinci gece sen ve zindan neredeydiniz?

-İkinci gece hazret burada idi, onun için ben ve zindan, ikimiz birden gâib olmuştuk! Üçüncü gece şeriatı korumak için beni geri gönderdiler. Buyurun işinizi görün. (Attâr, 2015, s. 712)

Hacı Bektaş Velî ve Hızır aleyhisselam bir gün birlikte yolculuk ediyorlardı. İsmi Bahaeddin Çelebi olan bir adam tarlaya karpuz kavun ekiyordu. Hacı Bektaş-ı Velî adama seslendi:

-Kardeş bostandan bir kavun koparıp getir de yiyelim!

-Baş üstüne olunca inşallah olunca getiririm.

-A birader! Gözünü aç da diktiğin yere bak!

O da ne? Çelebi'nin az önce diktiği yerde üç tane kemale ermiş kavun duruyor. Bunların ikisini Hızır'a ve Hacı Bektaş-ı Velî'ye verdi. Diğerlerini de eve götürüyem diye düşündü. Pirlere hemen yola revan oldular. Çelebi ise onların kerametini sonradan anladı ve dualarını almadığı için pişman oldu. Eve döndüğünde bir de gördü ki, iki eren evde oturuyor. Sohbet ettiler ve kavunlarını yediler. Sonrasında pirlere birden

kayboldular. Çelebiye o günden sonra Bostancı Baba denildi (Bursalı, 1996: 2, s. 239-240).

At Üstünde Göğe Yükselme

Velinin kendi vücudunda cereyan eden keramet motifleri arasında yer alan bu motif, bize Hz. Muhammed'in miraç mucizesini hatırlatır. Bu mucize Kur'an'da şu şekilde geçer:

Bir gece, kendisine bazı ayetlerimizi gösterelim diye kulunu Mescid-i Harâm'dan çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ'ya götüren Allah eksikliklerden münezzehtir. O, gerçekten işitendir, görendir (İsra/ 1).

Bu motifte genellikle, zor durumda olan kişilerin duası sonucunda göğe yükselmeleri karşımıza çıkar.

“Savaş anında bunalan Bun Dede, Ya Rabbim sana sığınıyorum beni nasıl kurtaracaksan kurtar deyince Cenab-ı Allah, onu oradan kaldırmış (Aday, 2013-b, s. 262).

Âşık Paşa'nın kerametlerini anlatan menkabelerden birinde, tıpkı Hz. Muhammed'in miracı gibi, Allah katına çıkarak onunla bizzat görüştüğü, gizli âlemleri baştanbaca seyrettirildiği ve zâhir bâtin her husussun bizzat Allah tarafından kendisine açıklandığı anlatılır (Ocak, 2017, s. 156).

Baba İlyas, II. Gıyâsuddîn Keyhusrev'in adamları tarafından Haraşna (Amasya) Kalesi'nde hapsedilmiştir. Zindan Da bir de keşiş bulunmaktadır. Baba İlyas kerametiyle onu Müslüman eder. Keşiş kendisine canını verecek kadar bağlanmıştı. Şeyh bu zata artık vadesinin yettiğini, kendisini terk edeceğini söyler. Sonra kendi simasını ve vücut şeklini keşişe verir. Böylece keşiş görünüşte Baba İlyas olur. Tam o sırada Baba İlyas'ın Boz isimli kır atı zindan duvarını yarıp içeri girer. Şeyh üstüne atlar atlamaz göğe çekilerek kaybolur (Ocak, 2017, s. 254-255).

Bir Anda Çok Uzak Mesafeleri Katedebilme (Tayyi Mekân)

Sözlük anlamına baktığımız zaman tayy-i mekân, yerin dürülmesi, mesafenin kısalması suretiyle gerçekleşen keramet, uçmak (Uludağ, 2016, s.345). Mekânı atlayarak geçme, bir yeri atarcasına aşma; yerin ayakaltında dürülüp bükülmesi suretiyle uzak bir yere bir anda gidiverme, mesafeyi aşma şeklindeki mucize ve keramet (Ayverdi, 2008, s. 3097).

Kur'an'da tayyi mekân şu şekilde yer almaktadır:

“Ben onu, sen gözünü açıp kapamadan önce sana getiririm.” dedi. (Süleyman A.S) böylece onun yanında (önünde) durduğunu görünce: “Bu Rabbimin bir fazlıdır (lütfudur), ben şükredecek miyim yoksa küfür (nankörlük) mü edeceğim diye beni imtihan etmek için.” dedi. Ve kim şükrederse sadece kendi nefsi için şükreder. Ve kim küfrederse o takdirde muhakkak ki benim Rabbim Gani'dir, Kerim'dir (Neml, 27/40).

“Sabah gidişi bir aylık mesâfe, akşam dönüşü yine bir aylık mesafe olan rüzgârı da Süleymân'a (O'nun emrine) verdik ve O'nun için erimiş bakırı kaynağından sel gibi akıttık. Rabbinin izniyle cinlerden bir kısmı, O'nun önünde çalışırdı. Onlardan kim emrimizden sapsa, ona alevli azâbı tattırırđık.” (Sebe'/ 12).

Kendisine âyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye kulunu (Muhammed'i) bir gece Mescid-i Haram'dan çevresini bereketlendirdiğimiz Mescid-i Aksa'ya götüren Allah'ın sanı yücedir. Hiç şüphesiz O, hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir (İsra 17/1).

Kitaptan (Allah tarafından kendisine verilmiş) bir ilmi olan kimse, “gözünü açıp kapamadan ben onu (Belkıs'ın tahtını) sana getiririm.” dedi. Süleyman onu yanı başına yerleşmiş olarak görünce: “Bu şükür mü edeceğim, yoksa nankörlük mü edeceğim diye, beni sınamak üzere Rabbinin (gösterdiği) lütfundandır.” dedi.”(Neml, 27/40).

Dini şahsiyetler etrafında şekillenen anlatılarda kahramanların sahip oldukları olağanüstü özelliklerin başında kişinin mekanı ve zamanı hızla değiştirmesi yer alır. Bu velileri bir yerden bir yere zaman olgusu olmadan giderken görüyoruz. Bu da o velinin gücünü göstermektedir. İnceleme sırasında örneklerine çok fazla rastladığımız bu motifte, tayyi mekân ve tayyi-zaman içinde bulunan kahramanları, daha çok efendisi ya da ağası hacda iken, ona sıcacık helva ya da pişi gibi çeşitli yiyecekler götürürken görürüz. Daha önceden hiçbir kerameti görülmemiş olan ve etrafındaki kişiler tarafından sıradan olarak bilinen o kişinin sırrı ancak hacdaki ağası dönünce açığa çıkar. Sırrı açığa çıkan bu kerim ehli, sonuç olarak ya birden yok olur ya da ölür. Bunun yanında aynı motif, savaşta zorda kalanların imdadını duyup onlara yardıma giden, Cuma ya da bayram namazını kılmak için kabeye giden ve hac vazifesini gerçekleştirmeye giden velilerde de sık görülüyor. Velinin kendi vücudunda cereyan eden keramet motifleri arasında yer alır.

Eğirdir de yaşayan Hacı Aziz ile ilgili birçok efsane anlatılır. Hacı Aziz bölgede meczup olarak bilinir. Her gün avare avare dolaşır. Isparta ile Eğirdir arasında gider gelirmiş. Bu gidiş gelişlerinde, bu hatta çalışan dolmuşları kullanırmış. Yine bir gün Isparta'ya gitmek isteyen Hacı Aziz, yola çıkarak, Isparta'ya giden dolmuşu durdurmak için el kaldırır. Fakat dolmuşçu araba dolu olduğu için Aziz'i almaz. Dolmuş Isparta'ya vardığında, Hacı Aziz garajda onları bekler bulurlar. Herkes şaşkınlık içindedir, bir anlam veremezler (Göde, 2010, s. 378).

Koca Fakı, Ozan köyünde yaşayan, kimsesiz, çok fakir biridir. Köyde elleri koynunda gezer durur, hiç kimseye zararı dokunmaz. Ozan köyünden biri hacca gider. Mekke'yi ziyaret ettikten sonra, köylüsü, hiçbir şeyi olmayan, hacca gitmesi imkansız olan Koca Fakı'yı Kabe'de görür. Hacıların dönme zamanı gelir. Ozan köylüleri hacılarını karşılamaya gider. Fakat hacıları:

“Beni değil, bağın derede, Sincanlığın içinde gezen Koca Fakı'yı ziyaret edin, asıl ziyaret edilecek eli öpülecek O'dur.” der. Koca Fakı'nın ermişliği ortaya çıkıp, sırrı öğrenilince olduğu yerde ölür. Ozan köyünün kabristanlığına defnedirler. (Karadavut, 1992, s. 251) .

Yemeden İçmeden Uyumadan Uzun Zaman Durabilme

Velînin kendi vücudunda cereyan eden keramet motifleri arasında yer alan bu motifte, akla ilk gelen Ashab-ı Kehf hadisesidir. Anadolu'da yedi uyurlar olarak bilinen hadisede Allah'a iman eden gençler yemeden içmeden bir mağarada üç yüz yıl uyumuşlardır. Bu hadise Kur'anda şu şekilde geçer:

O gençler, mağaraya sığındıkları zaman, demişlerdi ki: “Rabbimiz, Katından bize bir rahmet ver ve işimizden bize doğruyu kolaylaştır (bizi başarılı kıl) Böylelikle mağarada yıllar yılı onların kulaklarına vurduk (derin bir uyku verdik) (Kehf/10-11).

Sûfiler az yemeye, az konuşmaya, az uyumaya, yalnız kalmaya, sürekli zikir ve tefekkür etmeye alışan nefsin kurtulacağına inanırlar. Onlar, nefsi eğitmek yani terbiye etmek ve nefsin arzularını kırmak maksadıyla, onu aç, susuz ve sevdiği şeylerden mahrum bırakırlar. Hem nefsi ve hem de bedeni zor ve ağır işlere koşarlar. Diğer taraftan da sürekli olarak zihni ve düşüncüyü mâsivâdan uzaklaştırıp Allah üzerinde yoğunlaşırlar (Uludağ, 2016, s. 297-298).

Tasavvuf dünya nimetlerinden el etek çekip Allah'ta yok olmaktır. Bu bağlamda insanı-ı kâmil olabilmek için dünyevi birtakım nefislerden sıyrılmamız gerekir. Tasavvuf anlayışına göre, ruh temizliğine nefis ve arzuların sıyrılarak erişebiliriz. Tasavvuf yolunu seçenler, bütün arzularına bir sed çekerek bu zühd hayatını seçerler. Yani dünyaya uzak Alla'a yakın olurlar. Bunun için dervişler çeşitli tarikatlarda farklı uygulamaları olan çileye girerler. Tam kırk günü yemeden içmeden sadece ibadetle geçirirler. Bunun sonucunda derviş bütün zevklerinden mahrum kalarak olgunluğa ulaşır. Ahmet Yaşar Ocak'a göre, bu motif örneklerine daha çok Sünni ve Bektaşî menakibnâmelerinde rastlıyoruz.

Halil İbrahim Dede'nin gencecik bir müridi var. Bu gencecik mürit bir gün ailesini terk eder, alır başını yollara düşer. Antep'e gider, iki sene sonra döner cami avlusundaki küçücük bir odaya çekilir; ne yer, ne konuşur... Gözleri uzak uzak, pırl pırl bakmaktadır. Yalnız karısı, çocukları, annesi, babası dertlenir. Konu komşu dertlenir, konuşturmak için olmadık yollara başvururlar, yedirmek için en güzel yemekleri yapıp getirirler. Genç müritte hiçbir hareket yok. Düşünürler taşınırlar, “Kulübenin duvarlarını yıkalım bari” derler, “korkar kaçar”. Kazma kürek, işe girişmeye gelirler, bir de bakarlar o Urfalıların taka dediği, pencereden ufak, tavana yakın cumbanın içinde oturup durur.

Bir insanın merdivensiz oraya çıkmasına imkân yok. Şaşıp kalırlar, “Bunda bir iş var” derler. Bir daha rahatsız etmezler. Aradan kırk gün geçer, mürit taka aşağı iner; konuşup yemeye başlar, ama ailesinin yanına dönmez o kulübe evi olmuştur. Artık mangalını yakar, kahvesini pişirir, ziyaretçi kabul eder, dertliler, hastalar ona koşarlar, el öpüp duasını alırlar. O günden bu güne “Taka Baba” kalır adı (Kurtoğlu, 2008, s. 99).

Maddelerin Mahiyet ve Niteliklerini Değiştirme

Tabiat kuvvetlerine ve cansız varlıklara hükmetme motifi içerisinde yer alır. Hz. Musa'nın elindeki asanın yılanı dönüştürmesi bu motife verilecek en güzel mucize örneğidir.

“Sağ elindeki nedir ey Musa?” dedi ki: “O, benim asamdır; ona dayanmakta, onunla davalarını için ağaçlardan yaprak düşürmekteyim, onda benim için daha başka yararlar da var.” Dedi ki: “Onu at, ey Musa.” Böylece, onu attı; (bir de ne görsün) o hemen hızla koşan (kocaman) bir yılan (oluvermiş) Dedi ki: “Onu al ve korkma, Biz onu ilk durumuna çevireceğiz.” (Taha / 17-21).

Firavun: “Eğer bir mucize getirdiyse ve eğer doğru söyleyenlerden isen onu göster” dedi. Bunun üzerine Musa asasını yere bırakıverdi, o da bir denbire kocaman bir ejderha kesiliverdi. Ve Musa elini koynundan çıkarıverdi, eli bembeyaz olmuş, bakanların gözünü kamaştırıyordu (Araf / 106-108).

Bu motifte içki, dinimizce haram olduğu için genelde velî tarafından sirke ya da nar şerbetine dönüştürülmüştür. Bazı zamanlarda kuraklık çeken köylü veliden su isterler, velinin isteği üzerine su yerine mücevherat akar. Bazen ise pişirecek yemeği olmayan kişiler çaresizlikten bir tencereye su doldurup ateşe koyarlar, sonrasında velinin hikmetiyle su bereketlenir ve yemeğe dönüşür. Aynı zamanda velî ceza amaçlı suyu kana çevirir. Çuval dolusu toprak, ya kum, ya yerde duran bir taş ya da daldan koparılan bir yaprağı altına dönüştürür.

Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u mahasara altına aldığı günlerde ordunun iâşesi içinde tuzun kalmadığının anlaşılması üzerine, tuz bulmak için çareler düşünülürken kumandanların çadırının kapısında bir asker belirir:

“Müsaade ederseniz, ordunun tuz ihtiyacını ben karşılayacağım.” Çaresizlik içinde bulunan kumandanlar, merak içinde, askerinin istediği havanı buldururlar. Asker, havanın içine yerden aldığı toprakları koyarak, dövmeye başlayınca, toprağın rengi yavaş yavaş değişerek beyazlaşır. Biraz sonra asker, eline aldığı beyazlaşmış topraktan tatmalarını ister. Komutanlar tattıkları şeyin tuz olduğunu anlayınca çok sevinirler. Fatih Sultan Mehmed, toprakları kerametiyle tuz haline getiren askerini İstanbul'un fethinden sonra tuzcubaşılığa getirerek, ömür boyu rahat yaşamasını sağlar. Asıl adı olan halil unutulmasına rağmen Tuz Baba namıyla, hala ziyaret edilen bir velî olarak İstanbulluların gönlünde yaşamaktadır (Özçelik, 1995, s. 235).

İbrahim b. Edhem bir kere gemiye binmek istedi ama parası yoktu. Kendisine “Buna binen her kişinin altın vermesi lazım gelir.” denilince, gitti, iki rekât namaz kıldı ve:

-İlâhi! Bunlar bende bulunmayan bir şey istiyorlar, dedi. Derhal denizin kenarındaki kumların hepsi altın oldu. Bir avuç alıp onlara verdi (Attâr, 2015, s. 188).

Meyve Ağacı Olmayan Ağaçlarda Meyve Oldurma

Hurma dalını kendine doğru silkele; üstüne taze hurma dökülsün (Meryem 19/25).

Tabiat kuvvetlerine ve cansız varlıklara hükmetme motifi içerisinde yer alan bu motifte, daha çok velinin kerameti veliliğini ispat için, kendisine karşı yapılan iyiliği ödüllendirmek için, kendisinden istenen arzu ve talebi değerlendirmek için gerçekleştirdiğini görüyoruz. Araştırmamız sırasında bu motife çok fazla rastlamadık. Ocak'a göre Bektaşî menakıbnâmelerinde sık rastlanılan bir motiftir.

Yaylabelinden, Oncak köyüne gitmek için yola düşen Velîyullahyolda karşılaştığı köylülerin ilgisinden çok memnun kalır. Velîyullah bu ilgiyi ödüllendirmek için ardıc ağacını sallayıp ağaçtan elma silkelemeye başlar (Acar, 2013, s. 82).

Bir gün bir adam Abdurrahman Tufşüncî'ye gelerek "Ey Efendi! Benim on bir seneden beri meyve vermeyen hurmalarım ve üç seneden beri yavrulamayan ineklerim var. Bana dua edin. Bundan başka malım yok." dedi. Ona dua etti ve o seneden sonra hurmalar meyve verdi ve inekler yavruladı (EA, 1992: 1, s. 233).

Mevsim Dışında Çiçek veya Meyve Oldurma

Tabiat kuvvetlerine ve cansız varlıklara hükmetme motifi içerisinde yer alır. Kur'an'da Hz. Meryem Hz. İsa'ya hamileyken mevsimi olmadığı halde sepet dolusu çeşitli meyveler bulur. Bu hadise Kur'an'da şu şekilde geçer:

Allahû Tealâ, Meryem'e sonsuz hediyeler vermiştir. Hz. Zekeriyâ, her seferinde cennet meyvelerini Hz. Meryem'in yanında bulur. Allahû Tealâ, Hz. Meryem'e devamlı cennetin meyvelerini sunmuştur (Ali İmran/ 37).

Velî bu motifi, genellikle veliliğini ispatlamak için gerçekleştirmiştir. Burada akla ilk gelen Hz. Meryem'in hamileliği sırasında mevsim dışı meyveler yiyebilmesi kerametidir. Ocak'a göre bu motif genellikle Sünnî ve Bektaşî menakıbnâmelerde yer alır.

Bir kış gecesi idi, Üftade yararıyla oturmuş, sohbet ediyordu. Birden: "Azizim" dedi. "Canımız taze üzüm ister, bulman mümkün mü?"

Aziz Mahmut sepeti aldığı gibi bağın yolunu tuttu ve çok geçmeden karların altında kendisini bekleyen salkım salkım üzümleri buldu (Araz, 1988, s. 89).

Şiddetli bir kış gecesi idi. Tebrizli Şeyh bir cemaatle bir köşede oturmuş sohbet ediyordu. O sohbette azizlerin bir, bir deste gül arzu etti. Kışın en şiddetli anında, kar ve tipinin dondurucu soğuşunda gül nerden bulunur ki. Şems Hazretleri hemen dışarı çıktı. Az sonra elinde bir deste güzel gül ile geldi ve o azizin önüne koydu (Bursalı, 1996: 2, s. 157).

Cansız Varlıkların Zikir ve Tesbihlerini Duyma Duyurma

Bununla ilgili Kur'an'da birçok ayet yer alır:

Andolsun ki, biz Davud'a tarafımızdan bir fazilet verdik. "Ey dağlar! Onunla beraber tesbih edin." dedik ve bunu kuşlara da (emrettik) ve ona demiri yumuşattık (Sebe, 34/10).

Yedi kat gökler, yeryüzü ve oralarda bulunanlar Allah'ı tesbih eder, övgüyle anar; yaratıklardan O'nu tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur (İsrâ 17/44).

Göklerde ve yerde olanlar Allah'ı tesbih ederler (Hadid 57/1).

Bütün bunlardan sonra yine kalpleriniz katılışp taş gibi oldu. Hatta daha da sertleşti. Oysa öyle taşlar vardır ki içinden ırmaklar fışkırır. Öyle kayalar vardır ki içinden pınarlar çıkar. Yine öyle taşlar vardır ki Allah korkusuyla yukarıdan aşağıya düşüp yuvarlanırlar (Bakara 2/ 74).

Yedi gökle yer ve bunların içinde bulunanlar, O'nu tesbih ederler... Hiç bir şey hariç değil... (Elisra/ 44).

Ey insanoğlu göklerde ve yerde var olan her şeyin güneşin ayın, dağların, ağaçların ve hayvanların Allah'ın önünde secde ettiğini görmüyor musun? (ElHacc / 18).

Göklerde ve yerde bulunan her şey Allah'ı tesbih etmektedir. O aziz ve hâkimdir... (El-Hadid/ 1).

Dağları biz onun emrine (Davut) verdik ki, akşam sabah onunla birlikte tesbih ederlerdi... Kuşları da toplu halde onun emrine vermiştik; Hepsini birden ona yönelirlerdi... (Sad/ 17-19).

Görmedin mi? Göklerde ve yerde olanlarla dizi dizi uçan kuşlar Allah'ı tesbih etmektedirler. Her biri kendi duasını ve tesbihini bilir (Nur/ 24).

Tasavvuf anlayışında yeryüzündeki her şey, dağlar, taşlar, ağaçlar, hayvanlar, göller, çiçekler, vb. Allah'ı zikreder. Ruhunu dünyanın bütün nefislerinden arındırılmış olan veliler, tabiatın Allah'a olan tesbihini duyup görebilirler. Ayrıca bütün tabiat canlıdır. Bu motifte akla ilk gelen örnek, Yunus Emre'nin, hocası Taptuk Emre'nin isteği üzerine de olsa çiçeklerin zikirlerini duyup koparamamasıdır. Karşımıza çıkan örnekler genelde bu niteliktedir. Aynı zamanda, secdeye varan uzun ağaçları görenlerin, ağaç secdedeyken ucuna yemenisini bağlamasıdır. Mevlânâ Celâleddin Muhammed Rûmî'nin talebelerinin en önde gelenlerinden biri, Selâhaddin Zerküb idi. Selâhaddin, önceleri kuyumculuk yapardı. Bir gün Mevlâna, Selâhaddin'in dükkânının önünden geçerken, içerden altına şekil vermek için vurulan her çekicin; "Allah Allah!" diye ses çıkardığını kalp gözüyle anladı. Bu hal çok hoşuna giderek, dükkân sahibi olan Selâhaddin'i medreseye davat edip, iltifatlarda bulundu. Selâhaddin Mevlâna'nın sohbet"lerinden çok

haz duyduğundan kuyumculuğu bıraktı (İAA⁵: 8, s.155). Bu motif, tabiat kuvvetlerine ve cansız varlıklara hükmetme motifi içerisinde yer alır.

Duman Ağa'nın Döndü karı, Hıdırellez gecesi kapıya çıkmış. Kavakların hışır hışır yere eğildiğini görmüş. Hemen başındaki yemeniyi çıkararak bir kavağın tepesine bağlamış. Sabahleyin komşularına haber vermiş. "Dün gece bütün kavaklar aşağı bükülerek secdeye eğildi," der. Komşuları buna inanmaz. O da yemenisini bağladığı kavağı göstererek: "Kavağın başına bağlamaya bir şey bulamadım. Eve gidip gelene kadar da kalkar dedim. Yemenimi çıkarıp kavağın başına bağladı," der. Kavağa bağlanan yemeni hala durmaktadır (Karadavut, 2016, s. 406).

Hacı Hulûsi çocukken babasının isteği üzerine ağaçtan değnek kesmeye gider. Bütün ağaçlar Allah'ı zikredince Hacı Hulûsi kuru bir odun alır (Yağbasan, 1991, s. 66).

İrmak Göl veya Denizi Yarıp Karşıya Geçme

Bu başlık altında akla ilk gelen, Hz. Musa'nın Kızıldeniz'i yarıp karşıya geçme mucizesidir.

Hz.Musa'nın asasıyla Kızıldeniz'i ortadan ikiye yarıp kendisine inananlarla birlikte Firavun'nun zulmünden nasıl kurtulduğu şu şekilde yer almaktadır:

Musa'ya: "Asanla denize vur" diye vahyettik. Deniz hemencecik yarılı verdi de her parçası kocaman bir dağ gibi oldu. Ötekileri de buraya yaklaştırdık. Musa'yı ve onunla birlikte olanların hepsini kurtarmış olduk. Sonra ötekileri suda boğduk. Şüphesiz, bunda bir ayet vardır. Ama onların çoğu iman etmiş değildirlere. Ve hiç şüphesiz, senin Rabbin, güçlü ve üstün olandır, esirgeyendir." (Şuara /63-68).

Tabiat kuvvetlerine ve cansız varlıklara hükmetme motifi içerisinde yer alan bu motif, aynı zamanda Kitab-ı Mukaddes'te de geçmektedir. Örneklerine daha çok Sünni ve Bektaşî menakıbnamelerinde rastlanılır. Çok fazla örneği olan bir keramet motifi değildir.

Abdullah bin Zeyd karşı kıyıya geçmek için parası olmayan birkaç fukaraya;

Gam ve keder çekmeyiniz! Benim tarafımdan bu nehre "Zeydoğlu sularını çekmeyi emrediyor!" deyiniz. Yeter!

Gerçekten yetiyor. Boynu bükük bekleşen fukaraların önüne bir selamet caddesi açılıveriyor (Bursalı, 1996:1, s.156).

Kütahya evliyasından Habip Hacı ve Beğce Sultan dervişleriyle Seyyitgazi Tekkesi'ne gitmektedirler. Yolda önlerine bir ırmak çıkar. Fakat şiddetli yağmur ırmağı kabartıp coşturmuştur. Bu yüzden karşıya geçiş imkânsızdır. O arada Hacım Sultan da yanlarına gelir, durumlarını görür. Hacım Sultan ırmağa yaklaşır, ırmak hemen ikiye yararır.

Açılan yoldan hep birlikte karşıya geçerler (Ocak, 2017, s. 276-277).

Yerden Taş veya Kayadan Su Fışkırtma

Velilerin yerden, taştan veya kayadan su çıkarma kerametleri, Türk edebiyatının İslami döneme ait ilk eserlerinde mevcuttur. Bu eserlerden Saltukname'de, Sarı Saltuk pek çok yerden şifalı su çıkararak keramet göstermektedir. Kerametleri susuz kaldığı bir yerde esasını yere vurarak susuzluğu gidermede, yine esasını yere vurarak yerden çıkan su sayesinde yöre halkının Müslüman olmasını sağlamada etkili olmuştur. Bu kerametler onun veliliğini pekiştirip halkın Müslüman olmasını sağladığı gibi, suyun çıktığı yerleri kutsallaştırarak ziyaret yeri hâline gelmesini ve yeni fethedilen bölgelerin bu sayede vatan hâline gelmesini sağlamıştır (Kumartaşlıoğlu, 2016, s. 121).

Hız. Musa'nın ve Hız. Eyüp'ün su çıkarma mucizesi şu şekildedir:

“Biz, İsrailoğullarını oymaklar hâlinde on iki kabileye ayırdık. Kavmi kendisinden su isteyince, Musa'ya; ‘Asanı taşa vur!’ diye vahyettik. Derhal ondan on iki pınar fışkırdı. Her kabile içeceği yeri belirledi” (Â'raf/ 160);

Hız. Eyüp, öyle dertlerin sahibi olmuştu ki; vücudunun dış tarafında yara olmadık hiçbir yeri kalmamıştı. Karnı, bağırsakları, ciğerleri, bütün vücudunun iç organları da hastaydı. Allahû Tealâ bunun üzerine diyor ki: “Ayağını yere vur. İşte sana su.” Hız. Eyüp, su ile yıkıyor. Dışındaki bütün yaralar bir anda iyileşiyor. O sudan içiyor ve içindeki bütün organlar da iyileşiyor (Sad/42).

Bir yaz günü Emir Sultan bazı kimseler ile yemyeşil bir bahçede oturuyorlardı. İçlerinden biri Emir Sultan'ın elindeki asaya gözlerini dikti. Şeyhten keramet görmek istiyordu. Ey din eri, size inanıyorum. Lakin bir de gözlerimle kerametinizi görmek istiyorum, lütfedin!.. Bunun üzerine Emir Sultan elindeki asayı şiddetle toprağa saplayıverdi. Topraktan sular fışkırmaya başladı. Bu suya “Asa suyu” denilmiş ve günümüze kadar gelmiştir. Birçok hastaya şifa olmuştur (Bursalı, 1996:1, s. 283).

Abdal Musa, Velî Dede'yi ziyaretleri sırasında kısa gelen direği uzatır, binanın tamamlanmasını sağlar. Buna karşılık kendisine ve beraberindeki abdallara incir ikram edilir. Ev sahibinden su ister. Suların uzaktan geldiği anlaşılınca Abdal Musa yumruğunu yere vurur, yerden leziz bir su fışkırır (Yıldırım, 2007, s. 112).

Vahşi ve Yabani Hayvanları Hizmetinde Kullanma/ Hayvanlarla Konuşma

Ahmet Yaşar Ocak'a göre hayvanı itaat altına alma ve onunla konuşma Kur'an-ı Kerim ve mitolojik kaynaklı motifler arasında yer alır. Bu motifte, genelde veliyle dostluk kuran, zor durumda kalan veliye şahitlik yapan ve bütün sütü sahipleri tarafından alınan yavrularına sütü kalmayan, durumdan şikayetini dile getiren hayvanların örneklerine rastladık. Burada akla ilk gelen kişi hayvanlarla konuşabilen Hız. Süleyman ve Hız Davud'tur. Hız. Süleyman'ın hayvanlarla olan ilgisi Kur'an'da şu şekilde yer alır:

Süleyman Davud'a varis olup dedi ki: “Ey insanlar! Bize kuşdili öğretildi ve bize her

şeyden verildi. Doğrusu bu apaçık bir lütuftur.” (Neml/ 16).

Doğrusu biz akşam sabah onunla beraber tesbih eden dağları, toplu halde kuşları onun emri altına vermiştik. Hepsi O’na yönelmiştir (Sad/ 18-19).

Velilerin genelde, aslana binen ve yılanı da kamçı olarak kullandıklarını görüyoruz. Aslan Türkler için gücün temsil eder. Yılan ise, yaklaşılması bile imkânsız bir hayvandır. Bu kadar güçlü ve korkutucu vahşi hayvanlara söz geçirebilmek ve onları hizmetinde kullanmak büyük kudret gerektirir. Velilerin mertebeleri o kadar yüksektir ki, bu kerametleri gerçekleştirebilirler. Karşımıza çıkan diğer örneklerde ise veli; geyiklere, aslanlara, boğalara tarla sürdürür; denize düşen eşyaları balıklara çıkarttırır; aslanı kaplanı merkep edinir, timsahı gemi olarak kullanır ve aslanı bekçi yapar.

Dağları taşları yerinden oynatan, kuru bir odun parçasından ağaç olduran, tabiat kuvvetlerini istediği gibi yönlendiren, olmayan bir cismi yoktan var eden, vb. kerametleri gösterebilen veli hayvanlar üzerinde de söz sahibidir. Örneklerde onlara sözünü dinletip hizmetinde kullanır, zarar vermelerini engeller, onlarla dostluk kurar ve konuşur.

İbrahim b. Edhem bir gün Dicle’nin kenarına oturmuş, eski ve yırtık hırkasına yama dikiyordu. Biri gelip:

-Belh’in padişahlığından vazgeçmekle ne kazandın ve ne buldun, diye sordu. Bu sırada elindeki iğne Dicle’ye düşmüştü. Balıklara, iğnemi veriniz, diye işaret edince, her birinin ağzında altından iğne bulunan binlerce balık suyun yüzüne çıktı. İbrahim b. Edhem bunlar benimki değil, ben kendi iğnemi isterim, deyince, ağzında onun iğnesi bulunan zayıf bir balıkcağız su üzerine çıktı. Bunun üzerine İbrahim dönüp adama dedi ki:

-Belh’in hükümdarlığını terk etmekle bulduğum şeylerin en azı işte budur, geri kalanlarını sen (nereden) bilirsin? (Attâr, 2015: 188).

Bir gün Abdurrahman Erzincanî’nin çobanlığını yaptığı ineklerden biri sahibinin evine dönmez ineğin sahibi olan yaşlı bir kadın, gelip Abdurrahman Erzincanî’ye kötü sözler söyler.

Söylenen kötü sözlere dayanamayan bu ulu kişi, inek sahibi kadınla ineği aramaya çıkar. Nihayet Battal köprüsü civarında ineği otlarken bulurlar. Abdurrahman Erzincanî, ineğe şöyle der:

-Ey hayvan! Neden evine dönmedin, senin yüzünden ben sahibinden kötü söz işitiyorum. İnek dile gelip cevap verir:

-Sahibim benim bütün sütümü alıyor, karnımdaki yavruma süt bırakmıyor.

Bu sözleri duyan ulu kişi, bölgeyi terk edip Darende’ye gider ve orada ölür (Demir, 2013: I, s. 45).

Gelecekte Olacakları Haber Verme

Geleceği Allah'tan başkası bilemez. Geleceği Allah'tan başka kimsenin bilemeyeceği Kur'an'da şu şekilde geçer:

“Gaybın anahtarları Allah'ın katındadır. Onları ancak O bilir. Karada ve denizde ne varsa hepsini bilir. Düşen hiçbir yaprak ve yerin karanlıklarında hiçbir dane yoktur ki, Allah onu bilmesin. Yaş ve kuru ne varsa hepsi Kitab-ı Mübin'dedir.” (En'am, 6/59).

“Hani Peygamber zevcelerinden birine gizlice bir söz söylemişti. Fakat eşi, (o sözü) başkalarına haber verip Allah da bunu peygambere açıklayınca, peygamber bir kısmını bildirmiş, bir kısmından da vazgeçmişti. Peygamber bunu ona haber verince hanımı: “Bunu sana kim haber verdi?” dedi. Peygamber de: ‘Her şeyi bilen ve her şeyden haberdar olan Allah bildirdi’ dedi.”(Tahrim 66/3).

“De ki: Göklerde ve yerde Allah'dan başkası gaybı bilmez.” (Neml 27/65).

“Gaybı bilen O'dur. Gaybını, razı olduğu rasulden başkasına bildirmez.”(Cin 72/26-27).

Hz. İsa'nın mucizelerinden biri de gelecekte haber vermesidir. Bu Kur'an'da şu şekilde geçer:

“Hani, Meryem oğlu İsa şöyle demişti: Ey İsrailoğulları! Ben, Allah'dan size bir elçiyim. Benden önceki Tevrât'ın bir tasdikçisi ve benden sonra gelecek, ismi Ahmed olan bir peygamberin müjdecisiyim.” (Saff 61/6).

“Evvelkilere verilen kitaplarda onun bahsi vardır. Beni İsrail âlimlerinin bunu bilmesi, onlar için bir delil değil midir?” (Şuara 26/196-197).

“Ben, evlerinizde yediğiniz ve biriktirdiğiniz şeyleri size haber veririm.” (Al-i İmran, 3/49).

Hiz Yakup'un gelecekle ilgili söylediği de Kur'an'da yer alır:

“Ben size, Allah'ın lütfuyla sizin bilmediğinizi bilirim, demedim mi?” der (Yusuf, 12/93-96).

Gizli şeyler üzerine cereyan eden keramet motifleri içerisinde yer alan bu motifte peygamber mucizelerine yakın örnekler barındıran veliler, kerametlerinde de aynı şekilde gelecekte haberler vermektedirler. Araştırmamızda, gelecekte olacakları haber verme en sık rastlanan motiflerden bir tanesidir. Genelde dervişler, müridlerini gelecekte olacak olan hadiselerden haberdar ederler ve onları olumsuz durumlarda uyarırlar. Aynı şekilde güzel olacak olayların da müjdesini verirler. Başka kişilerin öleceği zamanı, özellikle savaşların akıbetini bilir ve bildirirler.

Selh b. Abdullah fasılasız Abdullah b. Mübarek'in dersine giderdi.

Selh b. Abdullah bir gün dersi terk edip dışarı çıktı ve:

-Bir daha senin dersine gelmeyeceğim zira cariyelerin bugün cama çıkıp beni kendilerine davet ettiler ve bana “ Benim Selh'im, benim Selhçığım” diye hitap ettiler. Niçin onları edeplendirmiyorsun, dedi. Abdullah b. Mübârek sohbetinde bulunanlara:

-Sehl b. Abdullah'ın cenaze namazını kılmak için hazır olunuz, der demez Selh ölüverdi ve cenaze namazı da kılındı. Sonra müridler:

-Yâ şeyh! Öleceği sana nasıl malum oldu, dediklerinde anlattı:

-Onu davet eden cariyeler, hakikatte huriydi. Çünkü benim hiç cariyem yok! (Attâr, 2015, s. 284).

Bir gün Ebu Said Abdullah İbn-Üs-Sakka ve Seyyid Abdulkadir Geylani tahsil için Bağdad'a geldiler. Yusuf-i Hemedani'nin Nizamiye Medresesinde vaaz ettiğini duydular. Ebu Salid Abdullah ve İbn-Üs Sakka “Hemedani'ye öyle soru soralım ki cevap vermesin.” dediler. Geylani ise “ ben nasıl soru sorabilirim ki, sadece onu görmekle şereflenirim” dedi. Hoca Hemedani geldi ve o ikisine tek kelime bile söyletmeden kızdı çünkü olanları kerametiyle anlamıştı. Çünkü Abdulkadir Geylani Hazretlerine de ileride büyük bir tasavvuf âlimi olacağını söyledi. Söyledikleri hep gerçek oldu (Bursalı, 1996: 2, s. 378-379).

Geçmişte Olup Bitenleri Bildirme

Gelecekte haber verme kudretine sahip olan velilerin her zaman gönül gözleri açıktır ve kişilerin geçmişleriyle ilgili de bilgi sahibidirler. Veliler, geçmişte kişilerin ne yiyip içtiklerini, kalp kırdıklarını, işledikleri kabahatleri ve haramları kısacası gerçekleştirdikleri bütün eylemleri bilebilme kudretine sahiptirler. Gizli şeyler üzerinde cereyan eden keramet motifleri arasında yer alır.

Hz. İsa insanların ne yiyip içtiklerini bilir. Bu Kur'an'da şu şekildedir:

“...Evinizde ne yediğinizi ve biriktirip sakladıklarınızı da bilirim.” (Al-i imran/ 49).

Bir gün Muhammed Bahaüddin Hazretlerinin dervişlerinden biri bir zat ile kavga etmiş ve onun kalbini kırmış. Daha sonrasında Buhara'ya geldi ve hocasının huzuruna çıktı. Hocası günlerce dervişin yüzüne bile bakmadı. Sonunda dayanamayarak hocasına neden böyle davrandığını sordu. Hocası da “bir zatın kalbini kırdın, git kendini affettir.” buyurdu. Derviş köye dönerek adamdan af diledi fakat ne yaptıysa adam onu affetmedi. Birden hocası görüldü ve adamdan af diledi, adam onun hatırı için affetti (Bursalı, 1996: 1, s. 47).

Horasan erenleri bir toplantı yapmaya karar verdiler; Ahmet Yesevi'yi de davet etmek istediler. Bunun için yedi er gönderildi. Erler turna donuna girip Türkistan'a uçtu. Bu durum Şeyh'e malum oldu; halifelerine; “horasan erenleri toplantı yapacak, bizi davet için yedi er gönderdiler, şu anda bize ulaşmak için yoldalar. Çabuk olun onlar gelmeden biz karşılayalım.” dedi. Hemen turna donuna büründüler (Korkmaz, 2011, s. 32).

Cinlerle Temas Kurma Kötülüklerini Yok Edip Hizmetinde Kullanama

Bu motif başlığı altında akla ilk gelen, Hz. Süleyman'ın cinlerle olan ilişkisidir. Kur'an'da şu şekilde geçer:

Cinlerden bir ifrit, 'Sen makamından kalkmadan ben onu sana getiririm. Gerçekten bu işe gücüm ve güvenim var.' dedi. Kitaptan ilmi olan kimse ise, 'Gözünü açıp kapamadan, ben onu sana getirebilirim.' dedi. (Süleyman) onu (Melikenin tahtını) yanı başına yerleşivermiş görünce, 'Bu, dedi, şükür mü edeceğim, yoksa nankörlük mü edeceğim diye, beni sınamak üzere Rabbimin (gösterdiği) lütfundandır. Şükreden ancak kendisi için şükretmiş olur; nankörlük edene gelince, o bilsin ki, Rabbin müstağnidir (şükre ihtiyacı olmayan), çok kerem sahibidir (Neml, 27/39-40) .

Sabah gidişi bir aylık mesafe akşam dönüşü yine bir aylık mesafe olan rüzgârı da Süleyman'a (onun emrine) verdik ve onun için erimiş bakırı kaynağımdan sel gibi akıttık. Rabbinin izniyle cinlerden bir kısmı onun önünde çalışırdı. Onlardan kim emrimizden sapsa ona alevli azabı tattırırđık." (Sebe/ 12).

Süleyman için, o ne dilerse, mâbedler, heykeller, büyük havuzlara benzer çanaklar ve taşınması güç kazanlar yaparlardı. Ey Dâvüd âilesi şükredin! Kullarımdan şükredenler pek azdır (Sebe/ 13).

Süleyman'ın ölümüne hükmettiğimiz zaman onun öldüğünü ancak değneğini yiyen bir ağaç kurdu gösterdi. (Sonunda yere) yıkılınca anlaşıldı ki cinler gaybı bilselerdi o küçük düşürücü azap içinde kalmazlardı." (Sebe /14).

Mukaddes, insanüstü ve gizli güçler üzerinde cereyan eden keramet motifleri içerisinde yer alan bu motife, araştırmamızda fazla rastlamadık. İncelediğimiz metinlerde de cinlerin velilerden korktuğu ve onlara saygı duydukları bu yüzden de onlara itaat ettikleri görülüyor.

Saltuknâme'de Hızır'ın yardımcısı olan Sünni cin Minû-çihr de, Sarı Saltuk'a yardım eder, zor durumda imdadına yetişir. Kâfirlerin eline düşen Sarı Saltuk, ateşte yakılmak üzere iken Minû-çihr tarafından kurtarılarak, Hz. Hızır ve İlyas'ın katına gökyüzüne çıkarılır. Hızır, iyilik cini Minû-çihr aracılığı ile Sarı Saltuk'a Ankabil adlı atı gönderir. Minû-çihr bu ata Hz. Hamza ile Hz. Abbas'ın bindiği belirtir. Sarı Saltuk, halkına zulüm eden Sultan Alâuddin ile görüşmek üzere Konya'ya gelir. Sünni cin ordusu yardıma gelir ve Konya'yı muhasara eder (Uçkun, 2014, s. 137):

Ebu Şu'be Harami'nin talebelerinden biri her günkü dersini almak üzere hocanın yanına gider. Ancak hocanın mescitte misafirleriyle sohbet halinde olduğunu görür ve rahatsız etmek istemez. Kapıda beklerken orada olduğunu anlatmak için öksürür. Hocası onu içeri davet eder. Talebe görür ki içeride kimse yok bunu hocasına sorunca yanımda cin talebesinden olan kardeşlerimiz vardı diye cevap alır (EA, 1992: 5, s. 277).

Allah'ı Görme / Sesini Duyma

Allah'ı görebilen ya da duyabilenlerle ilgili Kur'an'da şu ifadeler yer alır:

Hiçbir beşer için, Allah'ın, bir vahiyde veya perde arkasından konuşması veyahut bir elçi gönderip de izni ile ona dilediğini bildirmesi dışında konuşması yoktur (Şûra, 42/51).

Mukaddes, insanüstü ve gizli güçler üzerinde cereyan eden keramet motifleri içerisinde yer alan bu motifte, veliler Allah dostudur. Derece olarak peygamberlerden sonra gelmektedirler. Allah'ı görmek ya da onunla konuşmak önemli bir keramettir ve her veliye nasip olmaz. Fakat çok karşılaşılan bir motif değildir. Bu başlık altında akla ilk gelen hadiseler, Hz. Muhammed'in miraç mucizesi ve Hz. Musa'nın Allah ile konuşmasıdır. Bu hadiseler Kur'an'da şu şekilde geçer:

Sâhibiniz (Muhammed Mustafâ) sapmadı ve bâtıla inanmadı. O, arzûsuna göre de konuşmamaktadır. O'nun konuşması vahiyden başka bir şey değildir. Çünkü (bildirdiklerini) O'na güçlü, kuvvetli ve üstün yaratılışlı biri (olan Cebrâil, Rabbinin emri üzere) öğretti. Sonra en yüksek ufukta (Sidretü'l-Müntehâ'da) iken asıl şekliyle istivâ etti (doğruldu) Sonra yaklaştı ve tedellî etti. Muhammed Mustafâ ile Rabbinin) araları, iki yay arası kadar, ya da daha yakın oldu. Allâh o anda kuluna vahyini bildirdi." (En-Necm/ 2-10).

Ne zaman ki, Musa, mikatımıza geldi, Rabbi ona kelâmıyla ihsanda bulundu. «Ey Rabbim, göster bana kendini de bakayım sana.» dedi. Rabbi ona buyurdu ki; «Beni katiyyen göremezsin ve lâkin dağa bak, eğer o yerinde durabilirse, sonra sen de beni göreceksin.» Daha sonra Rabbi dağa tecelli edince onu yerle bir ediverdi, Musa da baygın düştü. Ayılıp kendine gelince, «Sen sübhansın», «tevbe ettim, sana döndüm ve ben inananların ilkiyim,» dedi (Araf/143).

Bu başlık altında akla ilk gelen örnek Bâyezîd Bistami'nin Allah'la olan konuşmasıdır:

Seher vaktine kadar Hak Teâlâ'nın huzurunda el pençe duran Bâyezîd tan yeri ağarırken şöyle niyazda bulunur:

«İlâhî! Biz zümre tayy-i mekân istedi, bunu onlara verdin. Ben bundan Sana sığınırım. Başka bir zümre suda ve havada yürümeyi istediler ve buna razı oldular. Onlara da bunu verdin. Ben bundan da Sana sığınmıyorum. Bir başka zümre hazineler istediler ve buna razılar, Sen de bunu onlara verdin. Ben bundan da Sana sığınmıyorum.

Bâyezîd bu şekilde yirmi kûsur keramet saydı, sonra Hâk Teâlâ'dan nidâ geldi:

-Dile Benden dilediğini, ne istiyorsan onu sana bahşedeceğim.

Bâyezîd:

-Ya İlâhî! (Sana nazaran) güzel gördüğüm hiçbir şey görmedim ki onu isteyeyim. Yine Hâk'tan nidâ gelir:

-Benim gerçek kulum sensin, Bana Benim için dürüst olarak kulluk ediyorsun (Uludağ, 2017, s. 106).

Ölüyü Diriltme

Kur'an ve Kitabı Mukaddes kaynaklı olan bu motifin örneklerine oldukça çok rastladık. Biyolojik mahiyette keramet motiflerinde yer alan bu ana başlığı, insanı diriltme ve hayvanı diriltme olarak iki şekilde ele aldık.

İnsanı Diriltme

Burada akla ilk gelen Hz. İsa'nın ölümleri diriltme mucizesidir. Kur'an'da ve Kitabı Mukaddes'te yer alı. Kur'an'da şu şekilde geçmektedir:

Keza ben anadan doğma âmâyı ve abraşı iyileştirir, hatta Allah'ın izniyle ölümleri diriltirim... (Al-i İmran:3/49).

Düşün ki sen: Sen Benim iznimle anadan doğma amanın gözünü açıyor, abraşı da iyileştiriyordun. Düşün ki sen Benim iznimle ölümleri kabirden diri olarak çıkarıyordun (Maide, 5/110).

Size çamurdan bir kuş sureti yapar ona üflerim ve Allah'ın izni ile kuş oluverir, yine Allah'ın izni ile körü ve alacayı iyileştiri, ölümleri diriltirim." (Ali İmran/ 49).

Ölüyü diriltme, biyolojik mahiyette yer alan keramet motifidir. Çalışmamızda, bu motifi insanı diriltme ve hayvanı diriltme şeklinde iki şekilde ele aldık.

Derler ki, Konya'da bir tâun olmuş. Pîr Âbî'nin iki oğlu da tâundan ölmüş. Derken üçüncüsü de hastalığa tutulmuş. Birkaç gün yattıktan sonra o da can vermiş. Teneşire koyup yıkarlarken Pîr Âbî eve girmiş. Bir de ne görsün. Hatunu evlat acısıyla saçını başını yolup ağlıyor. Hemen dışarıya çıkmış, oğlunun cenazesi yanına gelmiş, ellerini kaldırmış, Tanrı'ya niyaz etmiş.

"İlahi, İkisini aldın, üçüncüsünü olsun bize bağışla." Sonra oğlunun eline yapışarak:

"Kalk oğul" demiş. Oğlu teneşirden doğrulmuş. Elinden tutarak anasının yanına götürmüş (Önder, 1966, s. 91-92).

Hayvanı Diriltme

Kur'an'da hayvan diriltme ile ilgili mucizeler Hz. İsa ve Hz. İbrahim tarafından gerçekleştirilir ve şu şekilde yer alır:

"Onu (İsa'yı) İsrailoğullarına resul olarak gönderecek o da onlara şöyle diyecektir: Size Rabbiniz tarafından bir mucizeyle gönderildim. Ben size çamurdan kuş şekline benzer bir şey yapar içine üflerim, o da Allah'ın izniyle hemen kuş oluverir... Eğer inanmaya niyetiniz varsa, elbette bunlarda sizin için alacak dersler vardır." (Al-i İmran 3/49).

Bir zamanlar İbrâhîm de, “Ey Rabbim! Ölülerini nasıl dirilttiğini bana göster!” demişti. O [Allah], “İnanmadın mı ki?” dedi. O [İbrâhîm], “İnandım, fakat kalbim iyice yatışsın diye” dedi. O [Allah], “Hemen kuşlardan dördünü tut da onları kendine alıştır. Sonra her dağın üzerine onlardan bir parça kıl [bırak]. Sonra da onları [kuşları] çağır, koşa koşa sana gelecekler. Ve bil ki, Allah, azîz’dir, hakîm’dir” dedi (Bakara/260).

Bir gün Mevlânâ Abdurrahman Câmî bir dere kenarındaydı. Akıntı bir kirpi ölüsünü sürükleyerek getiriyordu. Pir hemen kirpiyi aldı. Herkesin hayretli bakışları altında kirpinin dikenli sırtını okşamaya başladı. En küçük hayat eseri göstermeyen kirpi birden dirildi (Bursalı, 1996: 2, s. 621).

Masnur Dede bir gün komşu köye ziyarete gitmiş. O evde yokken, Dede’nin çok sevdiği kuzusu ölmüş. Evdeki karısı, kızları, gelinleri ne yapacaklarını şaşırılmışlar. Korkularından kuzunun öldüğünü Dede’ye söylememeye karar vermişler.

Olup bitenden gönül gözüyle haberdar olan Dede, eve dönünce, kimseye bir şey sormadan, “Kuzunun ölüsünü ortaya getirin” demiş. Gelinler korku ve şaşkınlık içinde ölü kuzuyu getirmişler. Mansur Dede dua edip, kuzunun sırtını sıvazlayarak onu diriltmiş. Kuzu kalkıp koşmaya başlamış (Helimoğlu Yavuz, 1993, s. 300-301).

Kısır Yahut Yaşlı Kadın ve Erkeği Çocuk Sahibi Yapma

Biyolojik mahiyetteki keramet motifleri içerisinde yer alan bu motifte, akla gelen ilk örnek Hz. Zekeriyâ’nın kısırken çocuk sahibi olma hadisesidir. Bu mucize Kur’an’da şu şekilde yer alır:

Dedi ki: “Rabbim, bana gerçekten ihtiyarlık ulaştımsın ve karım da kısırken nasıl bir oğlum olabilir?” “Böyledir” dedi, “Allah dilediğini yapar.” (Al-i İmran / 40).

Veli genelde kendisinden istenen talebi geri çevirmez. Çocuğu olmayan kısır ya da yaşlı kişileri onların isteği doğrultusunda çocuk sahibi yapar. Bu motifin örneklerine çok az rastladık.

Talebesi şöyle anlatır: Çocuğu olmayan bir kadın hocamdan şifa istedi. Hocam abdestini tazeledi ve iki rekât namaz kıldı. O kadına çocuk vermesi için Allah-u Teâlâ’ya dua etti. Sonra bana dönüp; “Allah-u Teâlâ’ya, o kadına çocuk vermesi için arz-ı hacette bulundum. Duamın kabul olduğuna dair alametleri gördüm. İnşallah çocuğu olacaktır.” buyurdu. Daha sonra hocamın buyurduğu gibi Allah-u Teâlâ, o kadına bir oğul verdi ve çok yaşadı (EA, 1992: 1, s. 68).

Velâyetnâme’de Sultan İbrahim’in yirmi dört yıl çocuğu olmaz. Tavsiye üzerine fakir, miskin, âlim, hafız, derviş ve kâmil insanlardan oluşan bir meclis kurar. Kur’an okunur ve dua edilir. Sultan onlara hadsiz gümüş ve altın dağıtır. Evladı olması için dua eder ve o gece hanımı hamile kalır (Duran, 2007: 74).

Hastalıkları İyileştirme / Vücut Arızalarını Giderme

Türk Şamanlarının en önemli vazifelerinden birinin de ayinler yaparak hastaların vücuduna giren cinleri ve kötü ruhları kovmak olduğu biliniyor. Şamanizm üzerinde çalışan araştırmacıların tespitlerine göre, hastaları tedavi etmek Şamanlığın ana görevlerindedir. Bunun için birtakım usuller uygulanır (Ocak, 2017: 148).

Size çamurdan bir kuş sureti yapar ona üflerim ve Allah'ın izni ile kuş oluverir, yine Allah'ın izni ile körü ve alacayı iyileştirir, ölüleri diriltirim (Ali İmran/ 49).

Bu gömleğimi götürün de babamın yüzüne koyun ki, gözleri açılsın ve bütün ailenizi bana getirin” dedi. Kervan (Mısır'dan) ayrılınca babaları, “Bana bunak demezseniz, şüphesiz ben Yusuf'un kokusunu alıyorum” dedi. Onlar da, “Allah'a yemin ederiz ki sen hala eski şaşkınlığındasın” dediler. Müjdeci gelip gömleği Yakub'un yüzüne koyunca gözleri açılıverdi. Yakub, “Ben size, Allah tarafından, sizin bilemeyeceğiniz şeyleri bilirim demedim mi?” dedi. (Yusuf/ 93-96).

Biyolojik mahiyetteki keramet motifleri arasında yer alan hastalıkları iyileştirme motifi örneklerinde velî, yardıma ihtiyacı olana her zaman yardım eder. Şifa arayan hastalara da ihtiyaç duydukları anda yetişir. Onların tek duaları bile hastaların şifa bulmaları için yeterlidir. Kur'an, Kitabı Mukkades ve şamanizm kaynaklı inanç motiflerinden olan hastalıkları iyileştirme örneklerine oldukça fazla rastladık.

Sultan Baba, bir gün, zaviyesine uğrayanların, yoldan gelip geçenlerin ve köy halkının yemesi için küçük bir kazan pilav pişirtir. Gelenler arasında dişi ağrıdığı için pilavı yiyemeyen bir adam vardır. Sultan Baba, parmağını adamın ağrıyan dişinin üzerine koyar ve ağrı hemen kesilir. Pilav, onca insan tarafından yenmesine ve birçok kişiye de dağıtılmasına rağmen hiç bitmez (Altun, 2008, s. 177).

Bir gün Musa bin Mahin Hazretlerinin huzuruna kör birini getirdiler ve şifa dilediler. Şeyh dua etti ve körün gözleri açıldı (Bursalı, 1996: 2, s. 604).

Günün birinde Mardin'in bilinmeyen bir bölgesinde bir çocuk çok hastalanmış. Çocuğu Şih Abdurrahman'a götürmek istemişler. Fakat mevsim kışmış ve kar yağışından tüm yollar kapanmış. Hasta çocuğu götürememişler. Bunun üzerine keramet sahibi olan Şih Abdurrahman çocuğun yanına gelmiş, elini çocuğun omzuna sürmüş ve çocuk üç günde iyileşmiş (Sancak, 2008: s. 73).

Sofra Açmak (Yiyecek İndirme)

Kur'an-ı Kerim ve Kitabı Mukkades kaynaklı keramet motiflerindedir. Hz. İsa'nın gökten sofrayı indirme mucizesi, Kur'an'da şu şekilde karşımıza çıkar:

Havârilere “Ey Meryem oğlu İsa! Rabbin bize gökten bir sofrayı indirebilir mi?” diye sormuşlardı. O şöyle cevap verdi: “Eğer iman etmiş kimseler iseniz Allah'a saygılı olun.” Onlar “İstiyoruz ki ondan yiyelim, kalplerimiz güvenle dolsun, bize doğru söylediğini bilelim ve buna tanık olalım” dediler. Meryem oğlu İsa şöyle yalvardı: “Allahım! Ey

rabbimiz! Bize gökten öyle bir sofraya indir ki, ilk gelenimizden son gelenimize kadar bizler için bir bayram ziyafeti ve senden bir işaret olsun. Bizi rızıklandır, sen rızık verenlerin en hayırlısı. Allah da şöyle buyurdu: “Onu size mutlaka indireceğim; fakat bundan sonra içinizden kim inkâr ederse, varlıklar âleminde hiç kimseye etmediğim azabı ona edeceğim.”(Maide/ 112-115).

İsrailoğullarına gökten inen kudret helvası Kur'an'da şu şekilde geçer:

Yâ Musa! Allah'ı apaçık görmedikçe sana inanmayacağız) demiştiniz de, gözleriniz göre göre sizi yıldırım çarpmıştı. Ölümünüzden sonra, şükredersiniz diye sizi tekrar diriltmiştik. Bulutla sizi gölgelendirdik, kudret helvası ve bıldırcın indirdik, (Verdiğimiz rızıkların iyi ve güzel olanlarından yiyin) dedik. Onlar bize değil, fakat kendilerine yazık ediyorlardı (Bakara 2/ 57).

Velîliğini kabul edenlere yönelik keramet motiflerinden biri olan sofraya açmak örneklerinde velî, velîliğini ispatını isteyenlerin talebi üzerine gösterdiği bir keramettir. Bazen de kalabalık misafirleri ağırlarken dua etmesi neticesinden gökten sofraya iner.

İbrahim Havvâs bir zamanlar çölü aşarken arkasından gelen bir genç:

-Ey hâniflerin zâhidi! Açım. Rabb'inden bir şey isteme cüretinde bulun, dedi. Bunun üzerine:

-Yâ ilâhi! Hz. Muhammed hakkı için beni şu yabancının yanında mahcup etme, gaybdan bir şey izhar eyle, der demez hemen üzerinde bol bol ekmek, kızartılmış balık, taze hurma ve yanında bir testi su bulunan bir sofranın zuhur ettiğini gördüm. Birlikte yiyip içtik ve ihtiyacımızı giderdik (Attâr, 2015, s. 725).

Ahmed bin Herb Hazretlerinin güzel bir çocuğu vardı. Onu tevekküle alıştırmak için:

-Ey benim yavrucuğum, bir şeye ihtiyacın olursa köşede bir delik var. Oraya git. Ya Rabbi! İhtiyacım olan falan şeyi bana bana nasip et diye dua et. Ev halkına da çocuk ne isterse ondan gizli deliğe koymalarını tembihledi. Bir gün kimse yokken çocuk o köşeye gidip yemek diledi ve bir sofraya geldi. Eve dönen ev halkı bunu görünce şaşırıldı (Bursalı, 1996: 2, s. 557-558).

Yunus, uzun yıllar muhtelif yerlerde gezdi. Ama gönlü Şeyhi'ndeydi. Bir gün bir mağarada yedi kişiye rastladı. Onlarla arkadaş oldu. Her gece onlardan birinin duasıyla bir sofraya geldi. Sıra Yunus'a gelmişti. O da dua etti. O gece iki sofraya yemek indi. Arkadaşları bunun sırrını merak ettiler. Yunus'a kimin için dua ettiğini sordular. Ama Yunus, önce onların kimin için dua ettiklerini öğrenmek istedi. Onlar da: “Biz Tabduk Emre'nin kapısında otuz sene hizmet eden erin hürmetine dua ettik” dediler. Yunus, yaptığı hatayı anlayarak tekrar Dergâha dönmek üzere yola çıktı (Özçelik, 2010, s. 51).

Sonuç

İnanç sistemine bağlı olarak oluşan kültür değerleri, ait olduğu toplumun yaşam şekline göre şekillenir. Yatır ve türbe ziyaretleri de bunlardan bir tanesidir. Bunun oluşmasındaki en büyük etmen de buralarda bulunan velilerin göstermiş oldukları kerametlerdir. Tarih boyunca farklı kültür ve inançlara sahip bir sürü topluma ev sahipliği yapmış olan Anadolu; geçmişten gelen izleri hâlen taşımaktadır. Her ne kadar İslamiyet'e geçiş yapmış olsa da İslamiyet öncesi inanç ritüelleri tamamen yok olmamıştır. Bunlar, İslamiyet'le şekillenerek devam etmektedir. Anadolu dervişlerin diyarıdır. Bu dervişlerin gösterdikleri olağanüstülükler toplum tarafından büyük saygı kazanmalarını sağlar. Türk dünyasında velî, evliya, ermiş, eren, vb. gibi sıfatlarla adlandırılan kişilere ait türbeler; toplumun inanç sisteminde önemli bir yere sahiptir. Bu tür ziyaret yerlerindeki velilerin, toplum üzerinde büyük bir etkisi vardır. Bu etkinin temelinde "saygı" yatmaktadır. Toplumumuzun türbe ve yatırlara gösterdiği saygı yıllardır süregelmiştir. Velîlere ve onların kerametlerine olan saygı toplumun her yöresinde mevcuttur. Velîlerin kerametlerle dolu hayat hikâyeleri dilden dile dolaşarak tanınmalarına vesile olmuştur. Bu halk arasında yayılan sözlü menakıblar bir araya getirilip yazıya geçirilerek menkıbeleri oluşturmuştur. Sözlü gelenek olarak teşekkül eden menakıblar daha sonra kaleme alınmıştır. Elbette bu süreçte çeşitli değişikliklere uğramışlardır. Menakıbları genelde yazıya geçiren kişiler kaleme alınan velinin mürididir. Amacı gönülden bağlı olduğu veliyi toplum nazarında yüceltmektir. Menakıblar da her sözlü gelişen anlatılar gibi zaman içerisinde değişikliğe uğramışlardır ve çoğu abartılarak günümüze kadar gelmiştir. Onlar sadece yaşadıkları dönemi değil, şu an içinde bulunduğumuz dönemi bile etkilemişlerdir ve büyük olasılıkla ünleri geleceğe taşınacaktır. Onları bu üne kavuşturan ise, göstermiş oldukları kerametlerdir. Toplumun bu kerametleri bu kadar çabuk kabullenmesinin sebeplerinden biri de Kur'an'da yer alan peygamber mucizeleridir. Bu çalışmamızda velilerin gerçekleştirdiği keramet motifleriyle Kur'an'da yer alan ve kerametlere benzerlik arz eden olağanüstülükler yer verdik.

Kaynakça

- Acar, H. (2013). Burdur Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aday, E. (2013-A). Kütahya Erenlerinin Menkıbelerindeki Keramet Motifleri, Alevilik Araştırma Dergisi, (5), s. 255-273.
- Aday, E. (2013-B). Kütahya İli Türbe ve Yatırları Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Altun, I. (2008). Kocaeli'de Türbelerle İlgili İnanış ve Uygulamalara Örnek: "Sultan Baba". Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, (37), s. 173-185.
- Araz, N. (1988). Anadolu Evliyaları, Atlas Kitapevi, İstanbul.
- Attâr, F (2015). Tezkiretü'l Evliya. İstanbul: Semerkand Yayıncılık.
- Ayverdi, İ. (2008). Misalli Büyük Türkçe Sözlük İçinde (4. Baskı). İstanbul: Kubbealtı

Yayınları.

Bursalı, M. N. (1996). İstanbul Ve Anadolu Evliyaları. İstanbul Tuğra Neşriyat.

Bursalı, M. N. (2010). Nur İplikleri, Velilerin Dilinden Tasavvufi Hikâyeler. İstanbul: Çelik Yayınevi.

Cebecioğlu, E. (2014). Taavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü. Ankara: Ziraat Grup Matbaacılık.

Demir, N. (2013). Türk Efsaneleri 1-2, Ankara: Edge Akademi.

Devellioğlu, F. (2002). Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Ankara: Aydın Kitapevi.

Duran, H. (2007). Velâyetnâme. Türkiye Diyanet Vakfı Ankara Yayınları.

Evliyalar Ansiklopedisi, 1 (1992). Türkiye Gazetesi Yayınları.

Evliyalar Ansiklopedisi, 5 (1992). Türkiye Gazetesi Yayınları.

Göde, H. A. (2010). Isparta Efsaneleri. Isparta: Fakülte Kitapevi.

Helimoğlu Yavuz, M. (1993). Diyarbakır Efsaneleri (Derleme-Araştırma-İnceleme). Ankara: Doruk Yayınları.

İnan, A. (2006). Tarihte Ve Bugün Şamanizm Materyaller Ve Araştırmalar. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

İslam Âlimleri Ansiklopedisi. (Cilt 8). İstanbul: Türkiye Gazetesi Yayınları İhlas Matbaacılık.

Karadavut, Z. (1992). Yozgat Efsaneleri (İnceleme-Metin) (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Karadavut, Z. (2016). Yozgat Efsanelerinin Anadolu Türk Efsaneleri İçindeki Yeri. I.Uluslararası Bozok Sempozyumu Bildiri, Kitabı (Cilt 3), s. 385-409.

Keramet Maddesi (1988). Ana Britannica İçinde. (Cilt 13, S. 202). İstanbul: Ana Yayınları.

Korkmaz, E. (2011). Hacı Bektaş Velî Vilayetname. İstanbul: Can Yayınları.

Kumartaşlıoğlu, S. (2016). Mucizeden Keramete: “Yerden Su Çıkarma” Motifli Efsaneler. Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, (Güz (25)), s. 119-139.

Kurtoğlu M. (2008). Urfa Efsaneleri. Ankara: İstanbul Kurumu Yayınları.

Ocak, A. Y. (2017). Alevî Ve Bektaşî İnançlarının İslâm Öncesi Temelleri. İstanbul: İletişim Yayınları.

Önder, M. (1966). Anadolu Efsaneleri. Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü.

Özçelik, M.(1995). Adımı Kerâmetinden Alan Veliler. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi.

Özçelik, M. (2010). Bizim Yunus. Ankara: Sistem Ofset.

Peker, S. (2015). Mezar Ve Türbelere Kült Merkezli Bir Bakış (Aksaray Örneği).

Konya: Kömen Yayınları.

Sami Ş. (1998). Kamus-I Türkî. İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.

Sancak, N. (2008). Mardin Efsaneleri (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Turyan, H. (1982). Bursa Evliyaları Ve Tarihi Eserleri. Bursa: Öner Matbaası.

U Ludağ, S. (2016). Tasavvuf Terimleri Sözlüğü. İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.

U Ludağ, S. (2017). Tasavvuf Kültüründe Keşif ve Keramet. İstanbul: Sufi Kitap.

Uçkun, R. (2014). Saltuknâme' De Sarı Saltuk Gazi'ye Atfedilen Kerametler. Türk Dünyası Bilgeler Zirvesi: Gönül Sultanları Buluşması, Bildiriler (Cilt, 226-28 Mayıs).

Yağbasan, K.Y. (2013). Malatya Efsaneleri. Malatya Kitaplığı.

Yıldırım, R. (2007). Seyyid Ali Sultan (Kızıldeli) ve Velâyetnâmesi. Ankara: Türk Tarih Kurumu.